

серпня 1900 р. єврея Йосифа Парилле з Мікулинець у львівському монастирі ЧСВВ [9, с.128; 5, арк.62 зв., 63].

Таким чином, акцентуючи на першочерговому значенні духовного розвитку, представники ЧСВВ наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. не усувались від впливу на інші складові національного відродження українців Галичини. Свідченням цьому є їхня участь у різноманітних акціях суспільно-політичного, культурно-освітнього та економічного характеру. В основі соціально спрямованої активності василіян було усвідомлення необхідності відстоювання національних прав та інтересів, піднесення рівня освіченості населення, розвитку інфраструктури господарського життя. При цьому не заперечувалася взаємовигідна співпраця з представниками інших національностей. Формування доктринальних передумов праці громадського характеру, роль окремих постатей ЧСВВ у розгортанні її напрямів, вплив ідей, витворених василіянами, на суспільну позицію Греко-католицької Церкви у тодішній період, співпраця ченців із представниками світської інтелігенції та організаціями в досягненні подібних завдань – ці аспекти теми потребують належного подальшого висвітлення у науковій літературі з історії церкви.

1. Центральний державний історичний архів України у Львові, ф.364, оп.1, спр.22.
2. Там само, ф.364, оп.1, спр.83.
3. Там само, ф.408, оп.1, спр.203.
4. Там само, ф.684, оп.1, спр.1845.
5. Там само, ф.684, оп.1, спр.2195.
6. Там само, ф.684, оп.1, спр.2621.
7. Витяг з уставів Руського Згромадження Чина св. Василя В. Зреформованого по мисли о. П. Льва ХІІІ. – Жовква: Печатня ОО. Василян, 1900. – 42 с.
8. Децо про пастирський листь // Місіонар. – 1899. – Ч.20. – С.309-312.
9. Із свѣта і Церкви // Місіонар. – 1904. – Ч.5. – С.128.
10. Каровець М. Велика реформа Чина св. Василя В. 1882 року. В 4 ч. – Львів: З друкарні Наукового Товариства ім. Шевченка, 1933. – Ч.2. – 204 с.
11. Каровець М., о., ЧСВВ. Велика реформа Чина св. Василя В. 1882 р. В 4 ч. – Львів: Видавництво ЧСВВ, 1938. – Ч.4. – 499 с.
12. Коциловський Йосафат, Йосип (1876–1947) // Енциклопедія українознавства: Словникова частина: В 12-ти т. / За ред. В.Кубійовича. – Paris – N-Y.: НТШ, Молоде життя, 1959. – Т.3. – С.1153.
13. Лужницький Г. Українська Церква між Сходом і Заходом: Нарис історії Української Церкви. – Філадельфія: Накладом союзу українців-католиків "Провидіння", 1954. – 723 с.
14. Марчук В. Українська Греко-Католицька Церква: Історичний нарис. – Івано-Франківськ: Плай, 2001. – 164 с.
15. Місіонар. – 1911. – Ч.3. – С.65-68.
16. Місіонар. – 1914. – Ч.6. – С.161-176.
17. Мудрий С. Нарис історії Церкви в Україні. – Івано-Франківськ: Видавництво Івано-Франківського Теолого-катехитичного духовного інституту, 1999. – 526 с.
18. Нарис історії українсько-руської літератури до 1890 р. // Франко І. Зібрання творів: В 50-ти т. – К.: Наукова думка, 1984. – Т. 41. Літературно-критичні праці (1890–1910). – С.194-470.

19. Начеркъ історіи Уніи рускои Церкви зъ Римомъ. – Львов: Накладомъ Комитету ювілейного, 1896. – 155 с.
20. Розмовний листок // Місіонар. – 1905. – Л.9. – обкл.
21. Скрутець Й., о., ЧСВВ. Доктор І. Франко і Василяни // Записки ЧСВВ. – Жовква: Видавництво Чина св. Василя В. – 1926. – Т.2. – Вип.1-2. – С.167-172.
22. Слідна поправа // Місіонар. – 1907. – Л.1. – С.18-19.
23. Сльпи и просвѣтитель // Місіонар. – 1900. – Л.9-10. – С.138-140.
24. Статистичні відомості // Місіонар. – 1902. – Л.2. – С.28.
25. Стоколос Н.Г. Трансформація греко-католицизму в Австро-Угорській імперії // Людина і світ. – 2002. – №4. – С.21-29.
26. Стоцький Я. Монастир Отців Василян Чесного Хреста Господнього в Бучачі (1712–1996 рр.). – Львів: Місіонер, 1997. – 151 с.
27. Торжецький Р. Митрополит Андрей Шептицький // Ковчег: Збірник статей з церковної історії / За ред. Я.Грицака, Б.Гудзяка та ін. – Львів: Інститут історичних досліджень Львівського державного університету ім. І.Франка, Інститут історії церкви, 1993. – Число 1. – С.101-112.
28. Турій О. Греко-католицька Церква та українська національна ідентичність у Галичині // Людина і світ. – 2001. – №10. – С.21-26.
29. Химка Іван-Павло. Греко-Католицька Церква і національне відродження у Галичині (1772–1918) // Ковчег: Збірник статей з церковної історії / За ред. Я.Грицака, Б.Гудзяка та ін. – Львів: Інститут історичних досліджень Львівського державного університету ім. І.Франка, Інститут історії церкви, 1993. – Число 1. – С.67-99.
30. Чинности и рьшеня руского провинціального Собора въ Галичинѣ отбувшого ся во Львовѣ въ роць 1891. – Львовъ: Изъ типографіи Ставропігійского Института, 1896. – 272 с.
31. Швед М. Спаський та Лаврівський монастирі – осередок духовності і культури в Галичині. – Львів: Місіонер, 2000. – 115 с.
32. Шкраб'юк П. Крехів: Дороги земні і небесні. – Львів: Інститут українознавства ім. І.Крип'якевича НАН України, Видавництво Отців Василян "Місіонер", 2002. – 413 с.

At the center of this article is the activity of the monk's from the Order st. Basil Magnum (OSBM) at the spheres of culture, economics and politics. The members of OSBM attached great importance to the development of spiritual life of the masses at that period. They participated in other directions of the social work. Basilians strived for reinforcement positions of Ukrainians in the resisting wish Polish politics. The author laes stress on the importance of their activity for the national revival of Ukrainian people at South Galicia.

І.Ф. Гурак

ВИНИКНЕННЯ ПЕРШИХ УКРАЇНСЬКИХ СТУДЕНТСЬКИХ ТОВАРИСТВ У СХІДНІЙ ГАЛИЧИНІ (1870–1871 рр.)

Однією з провідних верств українського галицького суспільства в другій половині ХІХ ст. було студентство. Ця група, починаючи від часу конституційних реформ, які мали місце в Австрійській імперії, розгорнула досить активну та різнопланову діяльність. Так, зокрема, представники української студентської молоді першими виступили проти зростаючого в

Східній Галичині впливу русофілів, а також у складі громади “Молода Русь”, фактично репрезентували на початку 60-х рр. народовський напрямок. Важливу роль також відіграло студентство в процесі заснування товариства “Просвіта” й інших суспільно значущих заходах. У ході цієї діяльності зростає національна свідомість українського студентства, а з часом і його чисельність та організованість. З’явилися необхідні передумови для створення власного, виключно студентського товариства. Правда, в ході підготовки до утворення такої організації в студентському середовищі відбувся розкол, який призвів до утворення одразу двох українських студентських товариств: “Академічного кружка” та “Дружнього лихваря”. Події, які супроводжували цей процес, були надзвичайно цікавими й до того ж мали далекосяжні наслідки. Річ у тому, що ці дві організації відіграли досить важливу роль у житті Галичини, оскільки їх членами, у свій час, була значна кількість відомих галицьких діячів другої половини ХІХ – початку ХХ ст. Вони стали центрами, в яких формувалися світогляди українських політиків, культурно-освітніх та громадських діячів.

Єдиною серйозною працею про українське студентство Східної Галичини у другій половині ХІХ ст., на даний час, є монографія Р.Т.Ковалюка *Український студентський рух на західних землях. ХІХ–ХХ ст.* Автор, у певній мірі, зачепив досліджувану проблему, хоч досить значні хронологічні рамки не дозволили йому охопити всі аспекти достатньо глибоко та всебічно [31, с.43–45]. Можна згадати також працю І.Андрухів *“Українські молодіжні товариства Галичини: 1861–1939 рр. (Короткий історичний нарис)”*. У ній також йде мова про заснування перших українських товариств Східної Галичини, проте відомості подані ще більш загальноно ніж у попередній праці [28, с.37].

У цій статті ми поставили перед собою такі завдання: окреслити чинники, які призвели до появи на початку 70-х рр. у Східній Галичині українських студентських товариств; розглянути причини, що не дозволили створити єдину організацію; проаналізувати перебіг процесу формування цих товариств; висвітлити початки їхньої діяльності.

Ідея створення української студентської організації, яка знайшла підтримку серед української молоді, у 1870 р. була далеко не нова. Ще на межі 1861–1862 рр. студенти Львівського університету В.Бучацький, Р.Ямінський, В.Шашкевич, Ф.Заревич, слухач технічної академії В.Качала та інші організували гурток [5, арк.7], який в історичній науці утвердився під назвою “безстатутне товариство “Січ” [31, с.36; 30, с.178; 33, с.2845]. Члени цієї групи, як видно з нечисленних джерел, зводили діяльність до демонстрації своєї національної приналежності. З цією метою вони ходили одягнені в український національний одяг та, де тільки було можливо,

співали українські пісні й танцювали українські танці [5, арк.6]. Якоїсь ширшої діяльності, принаймні, під егідою “Січі”, не проводилося. Тож не дивно, що вже в 1863 р. ця організація розпалася [5, арк.7]. Зовсім іншою ситуація була на початку 70-х рр. Річ у тому, що під кінець 60-х рр. з’явився ряд чинників, які підштовхнули українське студентство до творення власного, до того ж легального, товариства. Перш за все – це прийняття 15 листопада 1867 р. закону про товариства [3, арк.8], який дозволяв законну діяльність студентських організацій. Крім того, наочним прикладом були українські студенти Віденського університету, які ще 13 березня 1868 р. заснували товариство “Січ” [32, с.5]. Ну і, звичайно, давалася в знаки необхідність власної організації у стінах Львівського університету, де на той час уже діяло два польські товариства “Bratnia romos” та “Czytelnia akademicka” [32, с.5].

Першим реальним кроком на цьому шляху стало звернення у червні 1870 р. слухача правничого відділу К.Подляшецького зі сторінок часопису “Слово” до українських студентів [16, с.4]. У статті автор висунув пропозицію зібратися 4 жовтня для організації студентського товариства, яке мало б займатися виданням повістей і романів. Ще одне подібне звернення опублікував Подляшецький перед початком навчального року у вересні [15, с.4]. Як наслідок, 4 жовтня у стінах університету відбулися збори, на яких обговорювалася ця ідея. Правда, в процесі обговорення виявилось, що з виступаючих (Стебельський, Барвінський, Павликовський, Добрянський, Венцковський) тільки останній підтримав ідею Подляшецького стосовно напрямку товариства. Всі ж інші виступили за пропозицію, висловлену Павликовським, щоб створити “Читальню руських академіків”. Відбулося голосування й оскільки 20 із 40 присутніх студентів підтримали думку Павликовського, саме вона була прийнята за основу [16, с.4].

Варто зауважити, що вже в ході перших зборів з’ясувалося, що серед присутніх є прихильники як русофільської, так і народовської партій [17, с.4]. Це створювало певну загрозу і ставило під сумнів можливість утворення єдиного товариства. Щоб дана загроза не стала реальністю, представники народовського напрямку, які кількісно в декілька разів переважали своїх опонентів, пішли на значні поступки: керівником відділу та головою товариства, при їх підтримці, було обрано прихильника русофілів, студента правничого відділу О.Авдиківського, а назва товариства “Академічна бесіда” мала писатися етимологічним правописом. Проте в ході обговорення статуту розгорілися суперечки навколо 25 параграфа, в якому мова йшла про народний характер товариства. Більшість наполягала на формулюванні, що виділ товариства має відстоювати “малоруський” характер

“Академічної бесіди”. Щоб не допустити до прийняття такого положення, О.Авдиківський 25 жовтня розпустив засідання, а на наступному – 1 листопада відмовився поставити даний пункт на голосування і з 13 своїми однодумцями покинув збори. Це переповнило чашу терпіння 70 студентів, які залишилися, й вони вибрали нового голову [26, с.54]. На наступних зборах 7 листопада цей голова – В.Навроцький [10, с.84], поставив 25 параграф на голосування й він був прийнятий. Не бажаючи змиритися зі своєю поразкою, 16 противників цього пункту знову залишили засідання, цього разу вже остаточно [7, с.66].

На нашу думку, розкол, який мав місце серед студентів, був неминучий. З одного боку, українське студентство, у своїй більшості, знаходилося на народовських позиціях і не хотіло цілком зрадити свої ідеали заради невеликої групи прихильників єднання з Росією. З іншого боку, останні багато чим завдячували своїм опікунам та наставникам і, пішовши за більшістю, вони ризикували втратити фінансову підтримку з боку прорусофільських закладів. Нагадаємо, що саме в руках старорусинів у 60-70-ті рр. ХІХ ст. знаходилася більшість провідних українських установ Східної Галичини, саме їм належала більшість чиновницьких посад, які мали українці, й саме під їх впливом знаходилася значна кількість духовенства, особливо вищого [29, с.75]. Поряд із тим не варто відкидати й ідейний бік. Певний відсоток студентів-русофілів, очевидно, з ідейних міркувань не міг об'єднатися з народовцями, принаймні на основі такого статуту, який був прийнятий більшістю для “Академічної бесіди”. Адже старші русофіли, які ще в 60-ті рр. зазначали в “Слові”: “Вся надія Русі нашої ґрунтується на вихованні молоді нашої...”, вели в цьому напрямку досить продуману та активну діяльність. Не могли пройти безслідно агітація в “Слові”, “Галичанині”; проживання в кімнатах Народного дому [13, с.4]; стипендії, які надавали Ставропігійський інститут та Народний дім [14, с.4].

Отож, як бачимо, була досить значна кількість чинників, які робили неможливим існування єдиного товариства для всіх українських студентів.

Після розколу 13 із 16 студентів, які 7 листопада залишили засідання “Академічної бесіди”, вирішили заснувати своє окреме товариство під назвою “Академічний кружок” і вже 22 листопада подали до намісництва для затвердження проект статуту [17, с.4].

Що стосується членів “Академічної бесіди”, то вони після розриву активізувалися. Зразу ж після останнього спільного засідання подали до намісництва проект статуту, а протягом тижня домовилися з директором українського театру О.Бачинським про оренду сцени для виступу. Також у той час вони обговорили з керівництвом Народного дому справу про безкоштовне надання товариству двох кімнат. Студентам було обіцяно,

Гурак І.Ф. Виникнення перших українських студентських товариств у Східній Галичині (1870–1871 рр.).

що вони зможуть їх зайняти, як тільки буде затверджено статут “Академічної бесіди” [7, с.66].

Українська громадськість радо вітала ініціативу студентів до створення власного товариства й підтримувала їх як морально, так і матеріально. Зокрема, коли члени “Академічної бесіди” 28 листопада організували вечірку, сюди масово зійшлися найрізноманітніші прошарки української інтелігенції. Внаслідок цього, дохід із заходу сягнув більше 110 злр. Цікаво, що найбільші пожертвування надійшли від митрополита Йосифа та відомого своєю прихильністю до народовської молоді віце-маршалка галицького сейму Ю.Лаврівського. А директор театру О.Бачинський навіть узяв участь у студентському виступі [10, с.84].

Поряд із тим члени “Академічної бесіди” все ще не залишали надій об'єднати в одне товариство всіх українських студентів. З цією метою вони створили спеціальну комісію, яка займалася переговорами з організаторами “Академічного кружка”. На жаль, ця ініціатива не дала позитивних результатів. Сторони не змогли порозумітися. Більше того, русофіли зі сторінок часопису “Слово” розпочали кампанію проти “Академічної бесіди”.

За таких умов група студентів із 8 осіб (П.Ленінський, В.Гузар, К.Поддяшецький, М.Мальчевський, Д.Савчак, О.Мійський, Ю.Сельський, Р.Стебельський) вирішили заснувати ще одну студентську організацію під назвою “Дружній лихвар” [6, с.2]. Правда, з тією різницею, що метою товариства мало бути, виключно, надання матеріальної допомоги членам товариства* [1, арк.1]. Крім того, дана організація не повинна була сприяти розколу українського студентства, а скоріше навпаки вести до консолідації. Організатори закликали до участі в товаристві “всіх академіків-русинів без різниці політичних переконань” [6, с.3]. Поряд із тим “Дружній лихвар” не міг бути конкурентом двом іншим товариствам, оскільки його діяльність розгорталася у цілком іншій площині. До того ж передбачалося, що будь-який український студент міг одночасно бути членом “Дружнього лихваря” й “Академічної бесіди” або “Дружнього лихваря” та “Академічного кружка” [5, арк.14].

У той час обставини починають складатися не надто сприятливо для “Академічної бесіди”. Зокрема, в намісництві їм двічі відмовили у затвердженні статуту [11, с.188], Народний дім змінив своє рішення і в лютому 1871 р. віддав підготовлені для “Академічної бесіди” кімнати у користування “Академічному кружкові” [4, арк.134]. Ці факти, а також

* Ще під час обговорення статуту “Академічної бесіди” П.Ленінський пропонував додати до цілей товариства надання матеріальної допомоги, але тоді це внесення не було прийнято.

те, що “Академічна бесіда” не змогла об’єднати навколо себе все українське студентство, що було чи не основним її завданням, призвели до того, що в березні 1871 р. загальні збори студентів, вписаних до “Академічної бесіди”, прийняли рішення про розпуск товариства [11, с.188]. Таким чином, “Академічна бесіда” перестала існувати, так фактично й не ставши повноправним товариством.

По-іншому склалися справи у “Дружнього лихваря” та “Академічного кружка”. Останнє товариство, зокрема після затвердження 24 грудня 1870 р. статуту, репрезентувало себе на балі, який був організований його членами 14 січня 1871 р. Правда, цей захід виявився не зовсім вдалим, хоч “Слово” й зазначало, що було багато гостей [12, ч.5], у кінці з’ясувалося, що бал не тільки не дав прибутку, але ще й залишив дефіцит у 50 злр. [8, с.251]. Такі обставини підштовхнули членів “Академічного кружка” звернутися за допомогою до установ, які знаходилися під впливом русофілів. І така допомога була надана. “Рада руська” зібрала для “Академічного кружка” 128 злр., Ставропігійський інститут виділив на газети та меблі для кімнат товариства 100 злр. і, як уже згадувалося, Народний дім надав “Академічному кружкові” безкоштовно в користування кімнати в своєму будинку [8, с.251]. Крім того, на адресу товариства почала надходити допомога від приватних осіб [22, с.4; 23, с.4], у тому числі й із-за кордону [19, с.4], а також книги для його бібліотеки [23, с.4]. Закономірним наслідком усіх цих подій стали перші офіційні загальні збори “Академічного кружка” 1 березня 1871 р. та вибори виділу товариства [27, с.3]. Цією подією завершився процес організаційного становлення товариства.

Першим головою “Академічного кружка” було обрано О.Авдиковського, до виділу ввійшли: К.Павликовський, Ю.Добрянський, Р.Стебельський, Д.Венцковський, В.Заславський та інші. Як не парадоксально, але однією з перших справ цього виділу, голова якого очолив вихід студентів з “Академічної бесіди”, стало звернення до “Дружнього лихваря” з пропозицією про об’єднання [8, с.251]. Виділ “Академічного кружка” закликав “Дружній лихвар” приєднатися до їхньої організації, що мала ширший статут, і створити таким чином для всіх українських студентів єдине “русское” товариство [9, с.1]. Вагомим фактором для об’єднання була каса “Дружнього лихваря” [24, с.353]. Зрозуміло, що “Дружній лихвар” не міг піти на такий союз, оскільки він прагнув стати товариством усієї української молоді, а за умови об’єднання поза межами товариства залишилися б студенти-народовці, які становили більшість серед українських слухачів Львівського університету.

Невдоволена негативною відповіддю, частина “кружківців” вислала до редакції “Слова” протест, у котрому написала, що “Дружній лихвар” узагалі не є студентським товариством. Зміст цього протесту був настільки

абсурдний, що редакція, прихильність якої до “Академічного кружка” була безсумнівна, відмовилася його надрукувати. Щоправда, член редакції Площанський, натомість, написав статтю, в якій звинувачував організаторів “Дружнього лихваря” в тому, що вони обдурили редакцію “Слова”, коли просили надрукувати свій статут, представивши його за філію “Академічного кружка”. Крім того, в статті вказувалося, що “Дружній лихвар” створений на кошти поляків [25, с.357]. Останнє звинувачення, яке, як і перше, не мало ніякого реального підґрунтя, могло принести багато шкоди “Дружньому лихвареві”. Однак його спроби опублікувати в “Слові” спростування через супротив редакції не мали успіху. У подальшому редакція “Слова” не розміщувала на своїх сторінках матеріали, надіслані від “Дружнього лихваря”. Тому останній інформацію про свою діяльність оприлюднював виключно в часописі “Основа” [6, с.3, 4]. Це, в значній мірі, скорочувало кількість осіб, які були обізнані з його справами не через призму русофільської інтерпретації.

Ще одним кроком, із допомогою якого керівництво “Академічного кружка” намагалося, якщо не знищити, то принаймні завдати відчутної шкоди “Дружньому лихвареві”, була зміна статуту. Зокрема, 2 травня 1871 р. [20, с.4] виділ “Академічного кружка” скликав надзвичайні загальні збори [32, с.8] з метою розширення напрямків діяльності товариства. До цілей “Академічного кружка” було додано надання матеріальної допомоги [20, с.4]. Цим самим повністю дублювалася діяльність “Дружнього лихваря”. Останнім заходом, який провів “Академічний кружок” перед канікулами, стало святкування пам’яті слов’янських просвітителів Кирила й Мефодія [21, с.4].

Що стосується “Дружнього лихваря”, то він хоч і дещо пізніше від “Академічного кружка”, проте також розгорнув активну діяльність. До речі, в нього, як і в “Академічної бесіди”, спочатку були проблеми з намісництвом. Зокрема, в лютому 1871 р. “Дружньому лихвареві” було відмовлено у затвердженні статуту. Причиною відмови називалася невідповідність деяких його пунктів положенням закону про товариства від 15 листопада 1867 р. [3, арк.8]. Тільки після внесення коректив статут було затверджено. Сталося це 30 березня 1871 р., про що свідчать як матеріали тогочасної преси [12, с.232], так і документація “Дружнього лихваря” [2, арк.1; 1, арк.1]. Правда, надійшов він на адресу організаторів тільки 25 квітня [32, с.8; 31, с.44]. Дещо раніше – 21 квітня відбулися засідання так званого “провізоричного” виділу*, а 25 травня – перші офіційні загальні збори товариства [5, арк.14].

* Тобто такого, який був вибраний ще до офіційних загальних зборів.

Цього ж дня відбулися вибори виділу товариства. До нього, в основному, ввійшли організатори “Дружнього лихваря”. Так, зокрема, головою було обрано О.Мійського, заступником – В.Гузара, секретарем – К.Подляшецького [5, арк.15].

На перших порах керівництво товариства зосередило свою увагу на збільшенні кількості членів товариства та зростанні фондів [6, с.4]. З цією метою виділ розсилав по всій Галичині листи, в яких запрошував бажаючих до вступу в “Дружній лихвар”, а також роздавав своїм членам, які відправлялися в села, “вписові листи” [32, с.9]. Таким чином, кожен студент міг стати членом “Дружнього лихваря”, навіть не приїжджаючи до Львова. Крім того, при підтримці галицького митрополита товариство намаглося налагодити співпрацю з духовенством [32, с.9].

Після таких кроків результати не примусили себе довго чекати. Навіть не зважаючи на агітацію русофілів, спрямовану проти “Дружнього лихваря”, шляхетна мета товариства, аполітичний характер зробили його досить популярним у Галичині. Свідченням цього була матеріальна допомога, яка почала надходити на адресу товариства ще до його остаточного організаційного оформлення. Особливо вагомим кроком у цьому напрямку стало рішення, прийняте організаторами “Академічної бесіди” на останніх зборах у березні 1871 р. [11, с.188]. Тут, зокрема, було вирішено фонд “Академічної бесіди” в розмірі 110 злр. передати “Дружньому лихвареві” [5, арк.15]. Дещо пізніше на цілі товариства значні суми пожертвували Ю.Лаврівський, З.Тишкевич, митрополит Йосиф [6, с.7]. Останній навіть дав згоду стати опікуном “Дружнього лихваря” [1, арк.2], а також дозволив студентам-богословам записуватися у його члени [32, с.9]. Ще одним підтвердженням популярності “Дружнього лихваря” було швидке зростання кількості членів товариства. Так, уже 15 липня 1871 р. у ньому налічувалося понад 90 осіб, серед яких 6 студентів із Кракова. Більше того, біля 25 членів “Дружнього лихваря” були одночасно членами “Академічного кружка”, що зайвий раз підтверджувало прагнення виділу товариства об’єднати все українське студентство Галичини, не зважаючи на політичні уподобання та правописні розбіжності.

Маючи такий потенціал та підтримку, “Дружній лихвар” активно взявся за реалізацію визначених статуту цілей. Менше як за півроку, тобто до кінця жовтня 1871 р., товариством було надано біля 40 позик, деяким потребуючим студентам куплено необхідні для навчання книги, а також надано кілька матеріальних допомог, які не потребували повернення [32, с.9].

Таким чином, діяльність українського студентства Східної Галичини у 60-ті рр. ХІХ ст., активна участь у суспільному житті значно зміцнили

Гурак І.Ф. Виникнення перших українських студентських товариств у Східній Галичині (1870–1871 рр.).

його організаційний потенціал. Крім того, сприятливі у законодавчому плані обставини, приклади інших студентських груп на початку 70-х рр. підштовхнули українську студентську молодь на шлях творення власної організації.

Однак у процесі діяльності над заснуванням товариства “Академічна бесіда” на ґрунті політичних переконань відбувся розкол. У результаті цього студенти-русофіли відмовилися від співпраці з основною масою студентства та заснували окреме товариство під назвою “Академічний кружок”, яке активно співпрацювало з русофільськими інституціями. Всі інші студенти, після невдалої спроби відновити єдність української молоді, об’єдналися в організацію “Дружній лихвар”, котра на перших порах не носила чіткої політичної орієнтації.

Так само існували відмінності в напрямках діяльності товариств. У той час, коли члени “Дружнього лихваря” займалися виключно наданням матеріальної допомоги своїм членам, “кружківці” основну увагу зосереджували на організації різного роду виступів.

Поза увагою дослідника залишилися процеси, пов’язані із зародженням та діяльністю українських студентських товариств у Відні.

1. Наукова бібліотека ім. В.Стефаніка НАН України. Відділ рукописів. – Ф.166, спр.1.
2. Там само. – Спр.4.
3. Там само. – Спр.5.
4. ЦДДА України у Львові. – Ф.146, оп.7, спр.4233.
5. Там само. – Ф.834, оп.1, спр.126.
6. Справоздане Виділу Товариства “Дружеский Лихвар” з діяльності того ж Товариства... – Львів: Із типографії Ставропільського Інституту, 1872. – 12 с.
7. Дописи // Основа. – 1870. – 20 листопада (2 грудня).
8. Дописи // Основа. – 1871. – 7 (19) травня.
9. Дружній Лихвар // Основа. – 1872. – 2 лютого (26 січня).
10. Новинки // Основа. – 1870. – 4 (16) грудня.
11. Новинки // Основа. – 1871. – 9 (21) березня.
12. Новинки // Основа. – 1871. – 20 квітня (2 травня).
13. Новинки // Слово. – 1868. – 28 серпня (9 вересня).
14. Новинки // Слово. – 1868. – 20 листопада (2 грудня).
15. Новинки // Слово. – 1870. – 16 (28) вересня.
16. Новинки // Слово. – 1870. – 7 (19) жовтня.
17. Новинки // Слово. – 1870. – 28 листопада (10 грудня).
18. Новинки // Слово. – 1871. – 16 (28) січня.
19. Новинки // Слово. – 1871. – 20 січня (1 лютого).
20. Новинки // Слово. – 1871. – 5 (17) травня.
21. Новинки // Слово. – 1871. – 12 (24) травня.
22. Новинки // Слово. – 1871. – 23 червня (5 липня).
23. Новинки // Слово. – 1871. – 26 червня (8 липня).
24. О товариствах // Основа. – 1871. – 6 (18) серпня.

25. О товариствах академічних (продовження) // Основа. – 1871. – 10 (22) серпня.
26. Руська академічна бесіда // Основа. – 1870. – 10 (22) листопада.
27. Справоздане виділу “Академічного кружка” із його діяльності за рік 1871 // Слово. – 1871. – 24 листопада (6 грудня).
28. Андрухів І. Українські молодіжні товариства Галичини: 1861–1939 рр. (Короткий історичний нарис). – Івано-Франківськ, 1995. – 72 с.
29. Грицак Я.Й. Нарис історії України: Формування модерної української нації XIX–XX ст. – К.: Генеза, 1996. – 360 с.
30. Качкан В. Хай святиться ім'я твоє. Українознавство та пресонологія (XIX – I пол. XX ст.). – Кн.3. – Львів: Фенікс, 1998. – 368 с.
31. Ковалюк Р.Т. Український студентський рух на західних землях. XIX – XX ст. – Львів: Інститут українознавства ім. І.Крип'якевича НАН України, 2001. – 420 с.
32. Історичний очерк розвою Товариства “Дружний Лихвар”, опісля “Академічне Братство”, 1871–1885, з передмовою д-ра І.Франка // Записки НТШ. – Т.LV. – 1903. – Кн.V.
33. Січ // Енциклопедія українознавства. – Т.8. – Львів: НТШ, 2000.

The author describe the activity of the Ukrainian students in seventies years of the 19th century. In the article the author analyses causes of appearance of the societies “Akademichny cruzhok”, “Druzhniy lyhvar”, and describes their idea bases, which were dominated there. Main purpose of the article is connected with the creation and with the starting of activity of the Ukrainian student's societies at the same time.

М.Д. Вітенко

БОРТЬБА ЗА СЕРВІТУТНІ ПРАВА В ГАЛИЧИНІ (КІНЕЦЬ XIX – ПОЧАТОК XX ст.)

На сучасному етапі історичного процесу українська держава переживає значні труднощі, пов'язані зі зміною характеру власності. Особливо болуче проходить приватизація землі. Вона супроводжується значними порушеннями чинного законодавства з боку селян та представників влади на місцях, а тому потребує негайного вирішення. Все це спонукає істориків до детального аналізу соціально-економічних факторів у минулому й розробки нових методів вивчення вітчизняної історії, що, до певної міри, могло б сприяти вирішенню проблем сьогодення.

Серед питань, які у зв'язку з цим почали привертати увагу українських дослідників, виділяються такі, як проблема трансформації менталітету селян Наддніпрянщини у 1861–1918 рр. (публікації Ю.Присяжнюка [28; 29]), вплив дефіциту землі на міжетнічні стосунки в Україні в другій половині XIX ст. (робота Д.Бовуа [26]). Нашу увагу зосереджено на соціально-правовому становищі українського селянства Галичини і його впливі на проблеми розв'язання сервітутних суперечок у кінці XIX – на початку XX ст.

Протягом досліджуваного періоду Галичина* як окрема провінція (край) входила до складу Австро-Угорщини. Її населення протягом 1880–1910 рр. стрімко зростало. Якщо в 1880 р. воно становило 5 958 907 осіб, то в 1910 р. – 8 025 675. Тобто природний приріст за 30 років склав 33,3 %, тоді як за попереднє 30-річчя він був трохи більшим 11 % [1, с.28-30; 23, с.10-13; 24, с.17-18].

Серед усіх національностей, що проживали в Галичині, найбільші темпи природного приросту були серед українців – 47 %, тоді як приріст поляків складав 21,8 %, а євреїв – 28,8 % [19, с.3-4]. Натомість соціальна структура українського населення не вирізнялася строкатістю. У 1900 р., за підрахунками польського науковця Ф.Буяка, 94,4% українців займалися сільським господарством, 1,4% – промислами, 0,4% – торгівлею, а біля 1% – жили з різноманітних пенсій та рент [30, с.129]. Коли ж навіть урахувати те, що частину українців, які займалися промислами та торгівлею, цей дослідник зарахував до поляків, то частка серед українських галичан тих, хто існував винятково із сільського господарства, складала біля 90%. Невідомий дописувач місячника “Економіст”, коментуючи соціальну структуру українців, зазначав: “Нас тут чотири мільйони в Австрії, а з чого складаємося? Маємо до 3000 духовної інтелігенції, до 6000 світської (лікарів, адвокатів, урядників, професорів і народних учителів), 4000–6000 дрібних ремісників або слуг при залізниці, пошті і урядах, а решта, тобто 3 985 000 припадає на дрібних хліборобів, наймитів і найнижчих денних робітників” [11, с.10].

В умовах повільного розвитку економіки краю зростання чисельності його жителів, поряд з іншими обставинами, зумовлювало погіршення соціально-економічного становища населення. Це можна прослідкувати, з'ясувавши правову ситуацію у середовищі українського селянства.

Основним джерелом прибутків для галицьких селян була експлуатація власного господарства, котре складалося із землі, великої рогатої худоби, коней, сільськогосподарського інвентаря. Польський дослідник Я.Борковський з'ясував, що за того рівня розвитку знарядь та технології праці, котрі панували в аграрному господарстві Галичини на зламі XIX – XX ст., середній селянській родині з 5 осіб (двоє батьків та троє дітей) для

* Галичина, чи “Королівство Галичини та Лодомерії,” було штучним утворенням з етнічних польських та українських земель. Назва провінції пов'язана з історією української державності. Власне українські землі у тогочасних галичан мали назву “Русі”, або Східної Галичини, а польські – “Мазурії”, або Західної Галичини. Нас цікавитиме в першу чергу Східна Галичина. Офіційний поділ краю на дві частини так і не відбувся. У 1848 р. було лише розділено судово-апеляційні округи, а в 1905 р. – управління поштою, телеграфом та залізницями.